

Note om at oversætte Bourdieu

Carsten Sestoft

Blandt mine intellektuelle fritidssysler i dette forår har været at oversætte Bourdieus ret ukendte tekst fra tidskriftet *l'Arc* (nr. 72, 1978) om "Symbolsk kapital og socialklasser". Der står for så vidt ikke noget i den, som ikke er kendt og udtrykt andetsteds, eksempelvis i *La Distinction*, som udkom året efter. Artiklen deler den egenskab med bemeldte bog, at den er formuleret på en helt enestående kompleks og kompliceret måde med meget lange sætninger og et stort antal indskud. En ting er, at den er meget vanskelig at læse; en anden, at den også er temmelig svær at oversætte.

Det sidste rejser for mig to til dels forbundne spørgsmål: Er det nødvendigt, at teksten er så kompliceret formuleret? Og hvordan gengiver man den bedst på dansk? Hvis svaret på det første er nej, kunne man jo forenkle i oversættelsen, f.eks. ved at splitte sætningerne med flere punktummer. Hvis svaret på det første spørgsmål er ja, må man forsøge at gengive kompleksiteten så godt som det nu er muligt på dansk. Det er for så vidt ikke så svært, når man først har fået styr på den enkelte sætnings indre struktur og kan holde den sammen i hovedet, så de enkelte dele kan oversættes til noget, der virker sammen. Dansk kan sagtens skrives, så det indeholder de samme logiske relationer som Bourdieus fransk-germanske syntaks.

Problemet er blot, om der er nogle læsere, som faktisk forstår det. Dermed mener jeg selvfølgelig ikke, at mennesker med dansk som modersmål generelt ikke skulle begribe kompliceret sprog, men at vi ikke er vant til at støde på så store vanskeligheder i afkodningen af dansk, at vi bruger den tid til afkodning, som er nødvendig for at forstå kompleksiteten. Kompleksiteten er nemlig mere af logisk (eller videnskabelig eller intellektuel) art end sproglig. Vi ville normalt være mere tilbøjelige til at bruge lang tid på at forstå en sætning, hvis den er på udenlandsk, som vi ikke er helt sikre på at forstå.

Måske vil det være klarest at give et eksempel, for derigennem kan jeg også bedre forklare, hvorfor jeg tror, at kompleksiteten er begrundet i sagens natur og dermed ikke blot er Bourdieus prætentiose forsøg på at give den som tysk filosof – sin tids Kant eller noget i den stil. Her er det samme sted fra den franske teksts anden side, først på fransk og derefter på dansk:

La condition de classe que la statistique sociale appréhende à travers différents indices matériels de la position dans les rapports de production ou, plus précisément, des capacités d'appropriation matérielle des instruments de production matérielle ou culturelle (capital économique) et des capacités d'appropriation symbolique de ces instruments (capital culturel), commande directement et indirectement, à travers la position que lui accorde le classement collectif, les représentations que chaque agent se fait de sa position et les stratégies de "présentation de soi" comme dit Goffman, c'est-à-dire de mise en scène de sa position qu'il met en oeuvre.

En classes eksistensbetingelser, som den sociale statistik påviser ud fra forskellige materielle indikatorer for positionen i produktionsforholdene, eller sagt på en mere præcis måde, som påvises ud fra klassens evne til materiel tilegnelse af redskaber til materiel eller kulturel produktion (økonomisk kapital) og evne til symbolsk tilegnelse af disse redskaber (kulturel kapital), bestemmer direkte og indirekte, gennem den position, som de kollektive klassifikationer tilstår den, de forestillinger, som hver agent har om sin position, og strategierne for "selvpræsentation" med Goffmans udtryk, det vil sige for iscenesættelse af agentens position.

Man kan mene meget om den danske oversættelse, men den forsøger at gengive Bourdieus tekst med udgangspunkt i den syntaktiske struktur. En alternativ måde at formidle den på kunne være en slags niveaudeling, som synliggør, hvordan de forskellige dele hænger sammen:

“En classes eksistensbetingelser,

som den sociale statistik påviser ud fra forskellige materielle indikatorer for positionen i produktionsforholdene,

eller sagt på en mere præcis måde,

som påvises ud fra klassens

1. evne til materiel tilegnelse af redskaber til materiel eller kulturel produktion (økonomisk kapital) og
2. evne til symbolsk tilegnelse af disse redskaber (kulturel kapital),

bestemmer

direkte og indirekte,

gennem den position, som de kollektive klassifikationer tilstår den,

- 1) de forestillinger, som hver agent har om sin position, og
- 2) strategierne for “selvpræsentation” med Goffmans udtryk, det vil sige for iscenesættelse af agentens position.”

Rent sprogligt har vi altså en sætning, som siger at klasseeksistensbetingelser (subjekt) bestemmer (verbum) dels de forestillinger, dels de strategier (objekter), som klassen har og anlægger, og indimellem er der så en række præciserende indskud. Hvad vil Bourdieu sige med alt det? På sin vis er det en klassisk bourdieusk pointe, som også kan udfoldes således:

1. Positioner bestemmer (eller styrer) positioneringer.
2. Positioner kan forskeren fastslå ved at analysere

statistiske fordelinger.

3. De statistiske fordelinger, som skal analyseres, udtrykker Bourdieu på en meget generel og abstrakt måde som økonomisk og kulturel kapital:
 - a. ved økonomisk kapital forstås: “evne til materiel tilegnelse af redskaber til materiel eller kulturel produktion”, idet ’evne’ her skal forstås både som en magt og en ret, lidt ligesom kompetence på dansk, som også både kan betyde ’evnen til faktisk at kunne gøre noget’ og retten til det, omend ordet i reglen bruges i enten den ene eller den anden betydning. Økonomisk kapital er med andre ord den grad af magt og ret, som en klasse har til at disponere over en del af det materielle produktionsapparat i form af mennesker, maskiner og virtuelle ressourcer i form af penge.
 - b. ved kulturel kapital forstås: “evne til symbolsk tilegnelse af disse redskaber”, f.eks. en classes evne til at forstå, hvordan man bruger disse materielle ressourcer.
4. Samlet set vil forskeren altså efter endt analyse have et samlet billede af, hvordan de forskellige klasser defineres af deres relative position i forhold til disse fordelinger af økonomisk og kulturel kapital; ’relativ position’ vil sige, at positionen er differentielt bestemt, altså bestemt af ren forskel.
5. Dette system af differentielt definerede positioner bestemmer (eller styrer) så positioneringerne.
6. Ordet ’bestemmer’ er imidlertid modificeret af adverbierne “direkte eller indirekte”. Hvis en classes eksistensbetingelser ’direkte’ bestemmer dens positioneringer, må det betyde, at positioneringen (f.eks. den del af strategien for selvfremsstilling, som hænger sammen med størrelsen, kvaliteten og beliggenheden på ens ejerbolig, og som resumeres i dens pris) har en direkte sammenhæng med positionen, dvs. den økonomiske kapital i form af indkomst og formue, som klassen har magt og ret til at råde over. Den bestemmende relation kan siges at være ’indirekte’, når f.eks. den forestilling, som agenten har om sin position (“operaforestillingen er ikke for folk som os”), kan siges at være

- udtryk for en (statistisk set) objektiv afskårethed fra deltagelse pga. mangel på økonomisk og kulturel kapital.
7. Den direkte eller indirekte bestemmelse modificeres desuden af udtrykket “gennem den position, som de kollektive klassifikationer tilstår den”, som må opfattes som en art prisme-virkning: Den bestemmende relation mellem position og positionering er ikke en individuel en-til-en-relation for den enkelte klasse, men indgår i et kollektivt system, hvor det er *systemet* af positioner, som hænger sammen med *systemet* af positioneringer – og derfor brydes relationen mellem den enkelte klasses position og den enkelte klasses positionering gennem det systemiske prisme, som den kollektive klassifikation udgør.
 8. De positioneringer, som interesserer Bourdieu i denne sætning, er dem, der angår den enkelte agents perception af sig selv i klassestrukturen og den enkelte agents selvforestilling som uundgåelig del af klassestrukturen (man kan i ordet ’représentation’ høre de samme to betydninger som i ordet ’forestilling’ på dansk: altså “forestilling om” og “teaterforestilling”, hvor sidstnævnte forstås som agentens selvforestillende optræden).
 9. Her begynder tingene at blive indviklede, fordi de bliver refleksive (eller rekursive): Enhver agent har en forestilling om sin plads i det system af differentielle positioner, som udgør klassestrukturen, og denne forestilling er i sig selv et produkt af positionen i klassestrukturen. Det samme gælder selvforestillingsstrategien (dvs. klassepositionen som teaterforestilling, så at sige): Iscenesættelsen af hvem man er, er uundgåeligt en iscenesættelse af ens differentielle position, og denne iscenesættelse er i sig selv et produkt af den differentielle position. Uden at tænke klassestrukturen som sådan forholder den enkelte agent sig således direkte og indirekte til den som helhed, idet både det, vedkommer tænker om sin egen plads i den (og de handlemåder i form af strategier for selvforestilling, som udspringer deraf), og de kategorier, som vedkommende bruger til at tænke denne forestilling om sin plads i den og disse strategier for fremstillingen af den, er produkter af denne differentielle sociale position.
- Som den, der skriver denne udlægning af, hvad Bourdieus sætning siger, er jeg ikke den rette til at sige, om udlægningen gør den klarere, eller om den ikke snarere mudrer tingene til, så det hele drukner i ord og bliver endnu mere ubegribeligt. Det er her, jeg tænker, at Bourdieu selv havde det samme problem. Han ville gerne sige, at den sociale verden består af relationer, som bestemmer, forbinder sig med og forudsætter hinanden, men for at sige det, skal man sige det hele på én gang, dvs. egentlig tilføje en forklarende ledsætning hver gang, man har sagt noget, og hver ledsætning skal selvfølgelig tilføjes yderligere ledsætninger, fordi de også taler om ting, som er relationelt forbundne, bestemte og forudsatte eller forudsættende, og så fremdeles – og lynhurtigt er man ude i endeløse sætninger, som desperat forsøger at få en lineær diskurs til at ud-sige den sociale verdens endeløse indbyrdes forbundethed. Og her bliver den komplekse syntaks til en slags desperat nødvendighed: På den ene side vidner den om umuligheden af at sige tingene som de er (nemlig at ethvert fænomen er relationelt forbundet med og historisk og differentieret i forhold til alle andre fænomener etc.), på den anden side giver den en konkret indsigt i og træning i at holde sammen på et kompleks af relationsstrukturer, selv om den aldrig kan sige dem alle sammen på én gang, men må nøjes med nogle stykker ad gangen.
- Kompleksiteten er med andre ord begrundet i en form for pædagogisk opfattelse af, at hvis folk reelt skal forstå, hvordan den sociologiske videnskab bryder med hverdagens substans-tænkning gennem den relationelle tænkning, må de tvinges til og trænes i at tænke på en anden måde. Og det kan man gøre ved at skrive tekster, som kræver en aktivt reflekterende tilegnelse, en epistemologisk årvågenhed, som også sætter selve tilegnelsesevnen på spil, således at man på én gang må forstå de sagsforhold, som præsenteres, og forstå, hvordan man forstår dem rigtigt, dvs. gennem de rigtige forståelsesredskaber. Sådan forsvarede Bourdieu sig eksempelvis ved udgivelsen af *La Distinction* mod beskyldningen om at skrive i en sociologisk jargon (se *Men hvem skabte skaberne?* Akademisk Forlag, 1997, s. 42.).

Dette forhold mellem en pædagogisk begrundet fremstillingsstrategi og det fremstillede er imidlertid ikke tvingende nødvendigt, og på et tidspunkt må Bourdieu vel have sandet, at det ikke altid fremmede forståelsen – og derfor forsøgte han sig med andre veje. Samtalebogen med Wacquant fra 1992, *Réponses* eller *An Invitation to Reflexive Sociology* (*Refleksiv sociologi*, 1996), kan vel siges at være et eksperiment med en – som den engelske titel siger – mere inviterende måde at fremstille tingene på, som resten af forfatterskabet fortsatte.

Det vil imidlertid også sige, at teksten fra 1978 er udtryk for en bestemt fase af Bourdieus ideer om, hvordan han bedst kommunikerede sit budskab; den kan også ses i sammenhæng med ønsket om at opbygge en position, der kunne anerkendes som videnskab eller filosofi på højeste niveau, hvor en kraftig dosis kompleksitet muligvis kunne være fremmede. Og da den anerkendelse var indtrådt, f.eks. med de bøger, som på sin vis også var designet til at ydmyge konkurrenterne – *La Distinction* (forklaringen af de kultiveredes smag), *Homo academicus* (forklaringen af forsknings- og universitetsfeltets positioner) og *La Noblesse d'Etat* (humanvidenskabernes dominerede position) fra hhv. 1979, 1984 og 1989 – og professoratet ved Collège de France (1982), kunne han begynde at tage mere afslappet på kompleksitetsprætentionen. Fordi den er en fase i forfatterskabet, og fordi den også er begrundet i en pædagogisk opfattelse, findes der derfor grunde til at bevare kompleksiteten i oversættelsen – også fordi en mere udlæggende oversættelse har sine vanskeligheder.

Carsten Sestoft

Ph.D., Specialkonsulent, Aarhus Universitet